



Lukeminen tuo iloa elämään mutta on osalle vastenmielistä

Tiedämme tutkimuksesta ja mediaa seuraamalla, että lukeminen on hiipuva vapaa-ajanviettotapa. Vuosi toisensa jälkeen yhä harvalukisempi joukko omistaa vapaa-aikansa kirjojen tai lehtien lukemiselle. Miten ja miksi muutos on tapahtunut mahdollisuuksien tasa-arvon Suomessa?

Lukemisen monien yksilölle hyödyllisten tekijöiden lisäksi on muistettava sekin, että sujuva lukutaito on pääsylippu yhteiskunnalliseen keskusteluun ja luotettavaan tietoon. Lukutaito on henkinjäämistaito yhteiskunnassa, joka perustuu koko ajan enemmän eri tahojen tuottamille teksteille. Heikko lukutaito heikentää siis pahimmillaan jopa demokratiaa.

Vähenevä ja eriytyvä lukeminen

Pohdin viime vuonna ilmestyneessä Miksi lakkasimme lukemasta? Sosiologinen tulkinta lukemisen muutoksesta -kirjassani (Gaudeamus) suurten tilastotietojen ja haastattelujen avulla sitä, miten lukeminen on Suomessa muuttunut. Tilastot osoittivat, että lukeminen on vähentynyt koko Suomessa: siinä missä vielä 1980-luvulla lukeminen oli varsin yleinen vapaa-ajanviettotapa, nykyään yhä useampi lukee korkeintaan muutaman tai ei yhtään kirjaa.

Vähentymistä vielä tärkeämpi johtopäätös oli, että lukeminen ei ainoastaan vähene vaan myös eriytyy: se merkitsee sitä, että vuosi vuodelta todennäköisempi lukijoi- ta ovat korkeasti koulutetut, naiset sekä keski-ikä yllittäneet. Käänteisesti tämä tarkoittaa, että matalasti koulutetut, miehet ja nuorimmat jättävät yhä useammin lukematta.

Tämä on yllättävää ja harmillista lukijoille: samat ihmiset kuluttavat niin perinteisiä kirjoja kuin ääni- tai e-kirjoja. Aikaisemmin paljon luke- nut 56-vuotias mies kuvasi osuvasti sitä, että kirjat ja lehdet eivät enää puhuttele:

– Mulla on tässä omassakin elämässä ollu sen verran, miten se nyt sanotaan, että on työtä oman elämän kanssa, niin mulla ei enää

erittäin vähän tai ei ollenkaan lukevien sukupolvi.

Moni on toiveikkaasti ajatellut, että digitaalisuus saattaisi pelastaa lukemisen. Onkin totta, että esimerkiksi äänikirja saattaa houkutel- la äärelleen muuten vastahakoisia lukijoita, vaikkapa nuoria. Toisaalta tutkimuksesta tiedetään, että kaikenlainen lukeminen kasautuu samoille myönteisille ja aktiivisille lukijoille: samat ihmiset kuluttavat niin perinteisiä kirjoja kuin ääni- tai e-kirjoja.

Miksi niin moni on lakannut lukemasta?

Arkipuheessa syytä lukemisen vähentymiseen etsitään usein uusien teknologioiden parista. Suosittu selitys kuuluu, että älypuhelin (ja sitä ennen esimerkiksi videopelit tai televisio) olisivat syöneet aikaisemmin lukemiselle omistettua vapaa-ajan.

Ajankäyttötutkimus on kuitenkin osoittanut, että näin ei ole: lukeminen ei varsinaisesti kilpaile digitaalisten teknologioiden kanssa. Päinvastoin on niin, että digitaalisia teknologioita monipuolisesti käyttävä ihminen on samaan aikaan aktiivinen lukija.

Syy lukemisen vähenemiseen on siis epäilemättä syvemmällä. Ilmiötä ymmärtääkseni tein kirjaani var- ten lähes viisikymmentä haastattelua. Haastattelin sellaisia ihmisiä,

joiden taustat ennustavat vähäistä kulttuuriosallistumista ja lukemista: toisin sanoen haastateltavani olivat matalasti koulutettuja ja niin sanottuja sinikaulustyöläisiä tai työ- elämän ulkopuolella. Moni asui pienellä paikkakunnalla.

Osa haastateltavistani suhtautui lukemiseen ja muuhun kulttuuriin myönteisesti tai neutraalisti, mutta osalle pelkkä lukemisesta keskus- teleminen oli vastenmielistä tai vaikeaa. Juuri heidän kauttaan on kiinnostava pohtia tutkimukseni ydinkysymystä: miksi niin moni ei lue?

Yksi keskeinen syy oli, että monelle lukeminen oli jäänyt vieraaksi. Lapsuudenkodissa ei ollut luettu, koulussa tankattiin kirjoja pakon edessä, ja aikuisena lukijan identiteetti oli vieras. Moni ei tiennyt missä lähikirjasto oli tai osannut mainita yhtäkään kirjaa.

– En todellakaan oo mikään luku- ihminen, summasi 41-vuotias tehtä- taassa työskentelevä mies.

Moni muisteli koulua paikkana, joka oli alleviivannut eroa sujuvien ja huonojen lukijoiden välillä ja pa- kottanut pikemminkin kuin kan- nustanut lukemaan. Tällöin jo val- miiksi heikot lukijat olivat jääneet koulussa altavastaajan asemaan.

– Jos kirjotti vähän tyhmästi niin sit se pyysi, että voitko sinä lukea (...) vähän silleen otettiin esille ja tölvästiin. Se on tyypillisiä opettajan

Lapsia monipuolinen lukeminen auttaa pärjäämään koulussa, iäkkäämmille lukeminen on erinomainen tapa kehittää ja ylläpitää muistia ja keskittymiskykyä.

mahdollisuuksia, muisteli eläkeläis- yhdistyksen jäsen kouluaikojaan.

Kolmas vähän lukevien puhetapa tuntui liittyvän tiukemmin yhteis- kunnassa vallitseviin hierarkioihin. Moni tunsu valuneensa yhteiskun- nallisen arvoasteikon alimmalle as- kelmalle ja kytki lukemisen siihen: lukeminen nähtiin elitistisenä ja turhana, kaukaisena omasta todelli- suudesta. Tässä yhteydessä lukemi- sesta usein puhuttiin karuun sanan- kääntein.

– Oon vaan heittänyt aina saunan uuniin, kuten ammattikoululais- ryhmä kuvasi ammattiliiton lehteä. – Jos ei oo ennen sitä ollu migree- niä niin siitä sen saapi, kuvaili puole- lestaan 47-vuotias maanviljelijä pit- kiä kirjoja.

Samaan puhetapaan kuului aja- tus siitä, että vaikka lukeminen on ehkä joskus ollut mielekäs ajan- viete, se on muuttunut joksikin sellaiseksi, joka ei enää ole ”minua varten”. Aikaisemmin paljon luke- nut 56-vuotias mies kuvasi osuvasti sitä, että kirjat ja lehdet eivät enää puhuttele:

– Mulla on tässä omassakin elä- mässä ollu sen verran, miten se nyt sanotaan, että on työtä oman elä- män kanssa, niin mulla ei enää

sitten näihin riitä energiaa tai yleensäkin mielenkiintoa.

Lukeminen tekee hyvää

Lukemisen väheneminen ja eriyty- minen on erityisen ikävää siinä mielessä, että tutkimus osoittaa lukemiselle monia hyötyjä. Lukemi- nen esimerkiksi kehittää monenlai- sia kognitiivisia kykyjä ja sanavaras- toa. Lapsia monipuolinen lukemi- nen auttaa pärjäämään koulussa, iäkkäämmille lukeminen taas on erinomainen tapa kehittää ja yllä- pitää muistia ja keskittymiskykyä.

Tutkijat muistuttavat myös, että lukeminen edistää empatiaa ja toisen asemaan asettumista. Luke- malla voi oppia ymmärtämään eri- laisten ihmisten ajattelua tai mat- kustaa kirjan välityksellä jonkun toisen, tyystin erilaisen henkilön maailmaan.

Lapselle äänen lukeminen – on lukijana sitten oma vanhempi, iso- vanhempi tai vaikka kummi – on tutkimuksen mukaan aivan erityi- nen lukemisen kruununjalokivi. Äänen lukeminen vahvistaa suh- detta lapseen ja tarjoaa kehyksiä entuudestaan tuntemattomien tai vaikeiden tunteiden käsittelyyn.

Kuuntelemisen ja keskittymisen tai- dot kasvavat, mielikuviutus kehittyi. Ääneen lukeminen on mittamatto- man arvokas aineeton lahja.

Lukemista on monenlaista

Vähenevä ja heikentyvä lukutaito ja -into voi vaikuttaa ylitsepääsemät- tömältä yhteiskunnalliselta haas- teelta. Lukemattomuudessa on poh- jimmiltaan kyse siitä, että yhteis- kunta eriarvoistuu, ja osa ihmisistä tuntee yhteisen kulttuurin kuulu- van yhä vähemmän itselleen. Luku- taidon keskeiset julkiset kannatteli- jat – koulu ja kirjastot – tarvitsivat- kin kaiken mahdollisen panostuksen.

Kansalaisen näkökulmasta tär- keä näkökulma on se, ettemme saisi lajitella lukemista automaattisesti ”hyvään” ja ”huonoon” tai ”hyödylli- seen” ja ”turhaan”. Vähän lukevat ihmiset tunnistavat tällaiset leimat herkästi, ja ne usein heikentävät entisestään heidän lukijaidenti- teettiään.

Päinvastoin olisi syytä ajatella, että aivan kaikenlainen lukeminen on hyödyllistä ja rikastuttavaa, par- haimmillaan valtava ilo elämään. Meillä ei ole yhtäkään hyvää syytä väheksyä esimerkiksi viihdettä, sarjakuvaa tai tyttökirjoja – ne ovat joillekin lukijoille tärkeä portti luke- misen maailmaan. Kaikenlaisten tekstien lukeminen on hyväksi lukutaidolle. Tutkimus toteaa jopa, että vaikka kirjat pölyttyisivät hyl- lyssä, niistä on hyötyä.

Erilaisille lukutavoille ja teksteil- le on paikkansa, ja jokainen niistä on arvokas.

Riie Heikkilä, tutkija, dosentti
Tampereen yliopisto,
yhteiskuntatieteiden tiedekunta



Riie Heikkilä.
Kuva:
Laura Oja.

Joulu lähestyy vauhdilla! Katso Riie Heikkilän lastenkirjavinkejä pukinkonttiin!

Lastenkirjoja pukinkonttiin

Joulu lähestyy vauhdilla, joten kysyimme Riie Heik- kilältä kirjavinkejä. Heikkilä on kirjoittanut artikke- lin Lukeminen tuo iloa elämään mutta on osalle vastenmielistä (sivu 12). Lastenkirjat sopivat myös omaan käsikirjastoon ja otettavaksi esille, kun on aika pienelle lukuhetkelle lastenlasten kanssa.

PIENILLE:

Tatu ja Patu -kirjat

Aino Havukainen & Sami Toivonen, Otava
Tatu ja Patu -kirjat ovat mahtavia klassikoita, joiden kuvat tarjoavat riemastuttavia oivalluksia myös aikuisille.

Pysäyttäkää voro!

Ulla Donner, suom. Henriikka Tavi, S&S
Moneen kertaan palkitun sarjakuvataiteilijan ensim- mäinen lastenkirja, jossa huvittomat koirarodut kohtaavat runoilija Henriikka Tavin upeat riimit.

ALA-ASTEIKÄISILLE:

Soturikissat-sarja

Erin Hunter, suom. Vesa-Matti Pajja ja Nana Sironen, Art House ja WSOY
Miljoonien lukijoiden rakastama, jo yli 40-osainen Soturikissat-sarja on koukuttava fantasiasarja eri klaaneihin jakautuvista taistelija-kissoista.

Mangakirjasarjat, esim. Hamsteripäiväkirjat

Medetai, suom. Matleena Paukkunen, Sangatsu Manga.
Japanilainen manga on erittäin muodikasta! Lyhyet tekstit ja hauskat kuvat tukevat lukemista, joka sujuvoituu kuin itsestään. Mangakirjasarjat ovat pitkiä: jos sarja ei ole lapselle tuttu, on suositeltavaa aloittaa ykkösosasta.



YLÄASTEIKÄISILLE JA VANHEMMILLE:

Kärpästen herra

William Golding, suom. Juhani Perkki, Otava
Nobel-kirjailijan teos on vuonna 1954 julkaistu maailmankirjallisuuden klassikko, jossa joukko englantilaispoikia joutuu autiolle saarelle. Vallan- käytön, julmuuden, jopa kauhun teemat eivät jätä nykylukijaa kylmäksi.

Ysit

Johanna Auranheimo, Tammi
Sympaattinen, samastuttava ja tarkkanäköinen esikois- kirjailijan nuortenkirja ysi- luokkalaisesta Evestä.

